

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Gruszczyń
(fragmenty)

Gruszczyń – wieś licząca 2290 mieszkańców (2015 r.) położona przy północno-wschodnim krańcu Jeziora Swarzędzkiego, rozwijająca się w kierunku zachodnim i północno-zachodnim. Nazwa wsi ma charakter dzierżawczy i pochodzi od imienia Kruszcza, przekształconego później na Gruszcza. Odmiany pisowni nazwy, które znamy z dawnych dokumentów to, m.in.: Cruscino, Krusczyńo (1366), Grusczyńo, Crusczyńo (1387), Crusczyńo (1398), (1437), Grusczyńo (1510), Krusczyńo i od XIX w. Gruszczyń.

...Wieś leży zasadniczo na nieurodzajnych piaskach i żwirach akumulacji wodno-lodowcowej, ale w kierunku północno-wschodnim grunty wsi obejmują znacznie urodzajniejsze gliny zwałowe moreny dennej. W 1974 r. do Gruszczyńa należało 508,2 ha ziemi uprawnej, która składała się z 445,9 ha gruntów ornych i 62,3 ha łąk i pastwisk o najniższej klasie (3).

...Okolice Gruszczyńa, a szczególnie dolina Cybiny, są bardzo bogate w stanowiska archeologiczne. Na południe od wsi między jeziorem a drogą ze Swarzędza do Gruszczyńa zlokalizowano stanowiska środkowej (mezolit, 9500 – 5500 p.n.e.) i późnej epoki kamienia (neolit, 5500 – 2300 p.n.e.), epoki brązu i wczesnego żelaza oraz całego średniowiecza (550 – 1492 r.).

Antoni Andrzejczyk, lata 30-te XX w.
Album rodzinny Iwony Wawrzyniak
(fotograf nieznaną).

Ochotnicza Straż Pożarna w Gruszczyńie, ok. 1930 r.
Album rodzinny Marka Lisa (fotograf nieznaną).

...W 2002 r. na południowy wschód od wsi, w dolinie Cybiny, podczas eksploatacji torfu znaleziono kości tura (*Bos primigenius*). Ich wieku nie dało się dokładnie określić, bowiem nieznaną jest kontekstu znaleziska. Stopień fosylizacji kości wskazuje, że zwierzę żyło ok. 2 tys. lat temu.

W 1985 r. na południe od Gruszczyńa, podczas prac ziemnych na polu należącym do Urbańczyka znaleziono miecz żelazny. Podobnie jak w przypadku kości tura, w związku z brakiem kontekstu znaleziska oraz znaczną korozją nie można było dokładnie określić jego wieku. Przypuszcza się, że chronologia miecza zawiera się między połową XIV a połową XVI wieku.

Właściciele wsi

...Pierwszym odnotowanym właścicielem wsi był Jan brat Tomisława, a na

W 2018 roku przypada 380-lecie lokacji Swarzędza... A przecież bogatą i barwną historię mają też okoliczne miejscowości. Z tej jubileuszowej okazji kontynuujemy cykl artykułów o historii ziemi swarzędzkiej. Ich autorem jest pan Antoni Kobza, są fragmentami obszernego, przygotowywanego do druku opracowania pt. „Dzieje wsi okolic Swarzędza. Szkice do historii powiatu poznańskiego”.

Tym razem: Gortatowo.

stępnym Andrzej Lubowski, który oddał *Crusczyńo (Gruszczyń)* w zastaw Piotrowi Raszkowskiemu. W latach 1388-1391 dokumenty sądowe wymieniają Jaśka z Krusczyńa (Gruszczyńa), a potem jego córkę, która była żoną Mikołaja Chrzypskiego.

...W 1406 r. właścicielem był kasztelan poznański Mościc, a następnie, w tym samym roku Mikołaj Górka kanclerz kapituły poznańskiej, który trzymał Gruszczyń do 1433 r. Następny, wymieniany dopiero w dokumentach z lat 1508-1512 był Łukasz, a w 1577 Andrzej Górka.

...Górkowie, posiadali Gruszczyń (m.in. ze Swarzędzem) aż do końca XVI wieku tzn. do śmierci Stanisława w 1592 r. - ostatniego przedstawiciela rodu.

Po nich, w końcu XVI wieku, wieś przeszła do rąk Czarnkowskich, a około 1610 r. stała się własnością Zygmunta Grudziń-

Figura Matki Bożej ukryta przez rodzinę Wanatów na początku okupacji niemieckiej (fot. Antoni Kobza)

skiego założyciela miasta Grzymałowa na gruntach wsi Swarzędz.

XIX i początek XX wieku

...W 1822 r. w ogłoszeniu o subhastacji tzn. przymusowej sprzedaży majątności swarzędzkiej, obok innych dóbr wymienia się ponownie wieś i folwark Gruszczyn, sądownie wycenione na kwotę 9 745 talarów. Prawdopodobnie w tym czasie, Gruszczyn wraz z innymi częściami majątku spadkobierców L. F. Wildegansa został wykupiony przez „kasę wdów”.

...Przed 1830 r. wieś składała się z pańskiego folwarku znajdującego się wówczas na prawach wieczystej dzierżawy w rękach Johanna Busse; sołectwa okupnego zw. wolnym sołectwem; dziewięciu gospodarstw włościńskich, z których trzy miały po jednej włóce, a sześć po pół włóki (włoka magdeburska równała się 7,66 ha; włoka chełmińska 17,955 ha); karczmy z gruntem; budynku kowala oraz kuźni z gruntem będących własnością wsi; kilkumörgowego kawałka ziemi należącej dawniej do cechu płócienników w Swarzędzu.

...Sołtys miał obowiązek płacić dworowi czynsz oraz odbywania niektórych podróży, a za to – na mocy przywileju z 9 czerwca 1710 r. – nadano mu prawo do drewna budowlanego i opałowego, które mógł pozyskiwać w borach należących dawniej do majątności szlacheckiej, a teraz (1830 r.) do królewskiej ekonomii poznańskiej. Już w 1710 r. funkcja sołtysa i jego gospodarstwo zostały wykupione stając się wolnym sołectwem. Nie wiadomo kto wówczas wykupił sołectwo, ale przez cały XIX i początek XX wieku funkcja ta wraz z folwarczkim sołtysim znajdowała się w rękach rodziny Scheske.

Wśród gospodarzy byli – z jednym wyjątkiem – sami Niemcy, co wskazuje na fakt jednoczesnego osiedlenia całej ich grupy w wyludnionym Gruszczynie. Osadników sprowadził w końcu XVII lub na początku XVIII wieku jeden z kolejnych właścicieli wsi (Garczyński lub Koźmiński). Prawdopo-

dobnie były to gospodarstwa, które podobnie jak sołectwo, zostały przez gospodarzy stopniowo wykupione. Wspomnianym wyjątkiem wśród osadników był Polak Antoni Andrzejewski.

...W wykazie dóbr w powiecie poznańskim z 1884 r. wymieniono folwark o powierzchni 305 ha należący do wspomnianego Kończy, ale już wtedy dzierżawionego przez Władysława Chrzanowskiego.

W grudniu 1880 r. urodził się w Gruszczynie Wiesław, syn dzierżawcy, późniejszy dwukrotny minister przemysłu i handlu w rządzie Grabskiego i Witosa. Po wygaśnięciu dzierżawy w 1888 r. Chrzanowscy jeszcze przez parę lat mieszkali w Gruszczynie.

...W 1907 r. mniejszy folwark (należący wcześniej do Marii Scheske) również nabyła komisja kolonizacyjna, a zarządzał nim Hans Wilberg. Ziemię folwarczną bardzo szybko rozparcelowano i sprowadzono na nią kolonistów niemieckich. Stąd, w 1907 r. na 236 mieszkańców było już 170 ewangelików, a tylko 66 katolików.

Dom z początku XX wieku, odkupiony od niemieckiego właściciela przez Matysiaków w 1920 r., stan w 2015 r. (fot. Antoni Kobza).

Dzieje najnowsze

...Wielki kryzys gospodarczy na świecie i w Polsce z lat 1929-1933 odcisnął swoje piętno także w Gruszczynie. W ogłoszeniu prasowym w 1931 r. ukazało się powiadomienie, że komornik sądowy z Poznania ogłosił przetarg przymusowy w lokalu p. Książkiewicza, na którym oferował najwięcej dającym m. in. jałówkę, maciorę, bryczkę i kuźnię połową, bez wymieniania nazwisk zadłużonych właścicieli.

Przed wybuchem II wojny światowej sołtysiem Gruszczyna był Antoni Andraszak.

...W ramach repatriacji przyjechało do Gruszczyna także kilka rodzin z kresów wschodnich utraconych przez Polskę na rzecz ZSRR. Osiedlano ich w niektórych opuszczonych gospodarstwach należących przed wojną do niemieckich rolników. Wanatowie odszukali zakopaną we wrześniu 1939 r. figurę Matki Bożej i po odnowieniu z powrotem postawili na tym samym, również odnowionym postumencie przy obecnym Placu Gruszczyńskim.

Ponownie zorganizowała się Ochotnicza Straż Pożarna, a na jej czele stanął społecznik Franciszek Frąckowiak. Jego zastępcą był Zygfryd Hajto, który dowodził drużyną młodych strażaków.

...Pierwszym sołtysiem po wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej został Stanisław Goderski, który piastował funkcję do 1948 r. Po nim był Jan Hajto (do 1964 r.) i następnicy: Stanisław Matysiak (do 1981 r.), Marian Koza, Stefania Janowska (do 1992 r.), Jan Pietrowiak, Anna Matuszewska-Rachuta (1994 – 1998) i Barbara Czachura od grudnia 1998 r. do chwili obecnej (2017 r.).